

M. SALİH SAN

DOĞU ANADOLU ve
MUŞ'un İZAHLI
KRONOLOJİK
TARİHİ

MUŞ YÖRESİNDEKİ ERMENİ TERÖRÜ ve KÜRT TÜRKLERİ

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

S U N U Ş

“Diyarbakirli, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır.”

4. I. Teşrin (ekim) 1932
GAZİ MUSTAFA KEMAL

Yurdumuzun Doğu kesiminde görevi nedeniyle bulunmuş kişilerin veya doğu kökenli kimselerin, bu yörenin tarih ve kültür gelişimine duydukları ilgi nedeniyle yaptıkları araştırmaları, kendi kişisel gayretleri ile kitap haline getirdikleri pek sık olmasa da görülmektedir. Milli bütünlüğümüz için atılmış bu tür ciddi adımlar şüphesiz heyecan vermekte ve takdirle karşılanmaktadır.

M.Salih SAN, Muş'lu bir aydınımızdır. Anadolu'nun doğusunda ki, bir çok okulda öğretmenlik yapmış fedakâr bir kimsedir. Konusu Doğu Anadolu olan, edebî, sosyal, kültürel ve tarihi gerçekleri anlatan bir çok eserleri yayınlanmıştır. Bunların başlıcaları; “Dün ve Bugün Muş”, “Kalkınan Malatya”, “Her Bakımdan Kısaca Besni”, “Hepsi Bir Arada” isimli kitaplardır.

Elime bir rastlantı sonunda geçen ve yeni basımının yayına hazırlanmasında emeğim olan “Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi” isimli eserin ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır.

Kitap, Kürt Türkleri'nin, Oğuz Türkleri'nden önce Anadolu'ya gelmiş Türkler olduğunu belgeleriyle açıklamakta ve 1915'te Doğu Anadolu'nun, Ruslar tarafından işgal edildiği sırada Ermeniler'in, Türkler'e yaptığı işkence ve katliama ait, o günleri yaşamış kişilerin resmi ifadelerine yer vermektedir.

Kürt sorunu, sistemli ve sürekli bir şekilde yurt dışındaki çeşitli enstitüler, araştırma merkezleri, yayınevleri kanalıyla desteklenip, Kürt Türkleri dış güçler tarafından istismar edilirken, ayrı merkezler tarafından desteklenen Ermeni militanlarının eylemleri sonucu şehit olan diplomatlarımızın sayısı artmaktadır. Artık bu yurdun bütün fertleri karşı karşıya bulunduğumuz entrikaları bilmektedir. Şüphesiz büyük Türk Milleti emperyalizmin bu tür oyunlarını geçmişte olduğu gibi bozacaktır.

Yaptığı ciddi ve köklü çalışmaları ile milli konuların bilinçli bir şekilde açıklanmasında milletimizi, yurt içinde ve dışında onurla temsil eden TKAE'ne, yeniden yayınlanmasına katkıda bulunmaktan heyecan duyduğum bu çalışmaya yayınları arasında yer verdiği için şükran duyuyorum.

Kitabın, yeni baskısında, orjinalinden kopmadan ve yeni nesillerin anlayabilmeleri için, kullanılan dilin sadeleştirilmesine çalışılmıştır. Ayrıca eserin indeksi yapılmış hazırlanan sözlük ve yazarın kısa hal tercümesi ilâve edilmiştir.

Kitabın yeniden basılması sırasında yazarın eşi İnalet SAN ve varislerinin vekili ve oğlu İlkan SAN'dan gördüğümüz yardıma teşekkür ederim.

Gürsan ÖNER

Ö N S Ö Z

Son dönemde Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün artan bir önemle üzerinde durduğu ve zaman zaman idealist kalem sahibi memleket evlâdının ilgisiz kalmamaya çalıştığı Kürt Türkleri çok ciddi ve o derece önemli bir konudur.

Günümüzde uluslararası çıkar mücadelesinin, ulusların sosyal yapılarından yararlanıp sorun çıkarmak olduğu ve bu uygulamaya "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" prensibimizden nasibini alamayan dış kesimlerde rastlandığı her aklıselim sahibi tarafından gözlenebilmektedir. Hepimizin bildiği malûm istilâcı ve sömürücü çevrelerin, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin problemlerine ilgisiz kalmaları doğal olarak beklenemezdi.

Güzel Türkiye'mizde özellikle 12 Eylül öncesinde ve son yirmi yılda yabancı yıkıcı güçlerin neler yapabileceklerini yaşayarak gördük. Kardeşin kardeşini boğazlayabilecek kadar şartlanabileceğine şahit olduk. Günde ortalama 15 memleket evlâdının şu veya bu ad altında öldürüldüğü günleri yaşadık. 12 Eylül'den bu yana yakalanan ve hala ele geçirilmeye devam edilen silahlarla bir ordu donatılabilirdi. Okullara, camilere, dairelere, ticarethanelere gündüz dahi gidilemiyordu. Bütün bunların bir tek izahı vardı. Milli gerçeğimizi, gençliğimize anlatamamış, yabancıların gerçek diye ileri sürdükleri yıkıcı propaganda ile evlâtlarımızı başbaşa bırakmıştık.

Kürt Türkleri konusu da hatalı olarak kendi haline bırakılmış hususlardandır. Uzun süre memleketin birlik ve beraberliğinden yana olan çevreler, Kürt Türkünün de Türkmen gibi Türk'ün eski unsurlarından birisi olduğunu izah etmeye lüzum görmemiştir. Zira büyük kurtarıcı Ulu Önder Atatürk, Türk olmanın ve millet olmanın tanımını en açık şekilde yapmışlardı. Ne varki, birçok konuda olduğu gibi

O'nun yaptığı millet ve milliyet tanımları da ya hatırlanmaz oldu veya her kesim kendi kafasına göre yorumladı. Giderek bu görüşler Atatürk'ün kurduğu Türt Devleti'nde ve Cumhuriyet gençliği üzerinde etkili olmaya başladı.

İşte Kürt Türkleri konusunda gençliğe yararlı bir şeyler aktarabilmek ihtiyacı, böyle bir ortamda ve bu tür bir zarureten doğmuştur. Yapılmak istenilen iş, gençlerimizi ayrı bir milletin mensubu oldukları duygusunu aşılıyanların hain ellerinden kurtarmaktır. Onlara gerçekleri anlatarak yıkıcı propogandanın tesir sahasını imkân nisbetinde daraltmak, kardeş kavgasının önüne geçmektir.

Şükrü Kaya SEFEROĞLU

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Tarih boyunca Anadolu'nun kuzeyinden güneyine, güneyinden kuzeyine, doğusundan batısına, batısından doğusuna yapılan bütün akınlarda köprü vazifesi görmüş ve yakın çağlara kadar da haksız olarak "Kürt" ve "Kürdistan" diye istismar edilmiş olan leventler diyarı Doğu Anadolu'nun en karakteristik bölgelerinden biri de Muş ve çevresidir.

Tarihiyle, diliyle, âdet ve ananesiyle, taşı ve toprağı ile Türk oğlu, Türk olan Muş'u tanıtmak için 1947 yılının son aylarında "DÜN VE BUGÜN MUŞ" adlı bir kitapçık yayımlamış ve önsözünde de "Bu kitap, ilerde, Muş hakkında inceleme yapacaklara bir anahtar vazifesini görebilirse maksadına ermiş sayılır" demiştim.

Başlıca on bölüme ayrılmış olan "DÜN VE BUGÜN MUŞ" adlı kitabın birinci bölümünü Muş'un tarihçesi oluşturuyordu.

Orada beş sayfa içinde kısa anlattığım Muş tarihini daha geniş işlemenin faydalı olacağını düşünerek birçok tarihî kaynaklara başvurmak suretiyle "Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi" adlı bir eser hazırladım.

Geçmişinden aktarılan ilerdeki satırlar, tarih boyunca çeşitli devletler tarafından kendi çıkarları için istismar edilen yurdumuzun bu bölgesinin de hiç rahat yüzü görmediğini; tarihine ve tarihindeki kahramanlıklarına rağmen bölge halkının refah ve rahatlığa kavuşturulmadığını; ayrıca haksız olarak vurulan bir damganın altında yıllarca için için küstürüldüğünü belirtir ve eğer sizlere de sonunda "ne talih-siz bölgeymiş, kalkındırmak için ne yapılırsa azdır" dedirtebilirse ne mutlu.

Bu kitap ne baştan başa bir tarih ve ne de şu veya bu bilim dalına ait bir tezdır. Sadece Anadolu'nun stratejik ve şirin bir yöresinde bu-

lunan güzel Muş'un, şimdiye kadar ihmal edildiğinin ve haksız ithamlarla korkunç bir bölgeymiş gibi gösterildiğinin yanlış olduğunu anlatmaktadır. Muş'un dolayısıyla Doğu Anadolu'nun tarih bakımından ırki cephesiyle sahip olduğu kıymeti ve bu yolda geçirdiği önemli tarihsel olayları kısaca belirtmeğe çalıştık. Böylece şirin Muş, gerçek çehresini okuyanlara tanıtmış olacaktır.

Muşlu olarak, ötedenberi yöremizin eğitim olanaklarının arttırılmasını ve ekonomik hayatın gelişmesini öztlüyoruz.

Yurdumuzun mevcut olanakları içinde, yöremizde özlediği refah ve mutluluğa kısa bir zamanda kavuşacağına inancımız tamdır.

M.Salih SAN

M. Salih SAN

1919'da Urfa'da doğmuştur. 1937 yılında İstanbul öğretmen okulunu iyi derece ile bitirdikten sonra Muş, Diyarbakır, Kayseri, Besni, İstanbul, Malatya'da öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. Emekli olduktan sonra Özel Yükseliş Koleji ve Başkent Gazetecilik, Başkent İktisad ve Başkent Dişçilik gibi Özel Yüksek Okullar kurmuş ve eğitimimize katkıda bulunmuştur.

Muş'ta, Ali FIRAT'la birlikte çıkardığı Güneş Gazetesi ile Malatya'da çıkan Erciyes Mecmuası'nda Yazı İşleri Müdürlüğü yapmış ve çeşitli gazetelerde folklorik ve kültürel makaleleri yayımlanmıştır.

Yazarın "Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi" isimli eserin dışında "Dün ve Bugün Muş", "Kalkınan Malatya", "Her Bakımdan Kısaca Besni" gibi mahalli araştırma kitapları vardır. Şiirlerini, 1968 yılında yayınlanan "Hepsi Bir Arada" isimli kitapta toplamıştır.

Elinizde bulunan kitap Muş ve yöresinin tarihi konusunda bilgi vermektedir.